

Ja. Det var en lycklig tid. Så här långt efteråt ser han alldeles tydligt att det var en lycklig tid.

Han hade fått ett telegram från Rom, en inbjudan till en nationalistisk Europakongress, nytt pass hade han fått 1949 – det gamla indraget efter resan till Norge och en resa till Finland – och efter att ha ägnat veckor åt att traggla italienska glosor, verbformer och pronomen, lyssnat på italienska grammofonskivor, dessutom satt ihop ett nysvenskt tiopunktsprogram anträdde han tågresan mot Rom tillsammans med Bengt Olov Ljungberg, förbundssekreteraren, också han med språköra, båda lyckönskade av Nora Torulf – ”Vi kommer att vara med er i tankarna” – och efter att under två dagar och två nätter ha skakat fram genom Danmark, Tyskland, Schweiz och Italien kom de fram tidigt på morgonen, steg ut i den klara luften, inkvarterades på ett hotell nära Vatikanen, föstes snart ihop med tyskarna som kommit, träffade sina italienska värdar, också fransmän och spanjorer, schweizare och österrikare och några rumäner och på kongressens första dag visade det sig att efter de inledande hälsningsanförandena och nationalsången, även den gamla kampsången ”Giovinezza”, skulle han få tala först. Det kan ha berott på att de inte hittat någon inspelning av ”Du gamla, du fria”. Aldrig hade han talat inför en så stor publik. Aldrig hade han talat inför ett internationellt auditorium med tionationers fanor på scenen, bland dem den blågula. På första bänk satt Anna Maria Mussolini, Benito Mussolinis olyckliga yngsta dotter som fick en demonstrativt hjärtlig välkomsthälsning, enligt Dagens Nyheters utsände. Det var en av de sista dagarna i oktober 1950. Det ska ha varit ettusentvåhundra personer i den fullsatta teatersalongen. Per Engdahl hade bestämt sig för att tala italienska.

Han skriver i *Fribytare i folkhemmet*:

När jag hade uttalat det första ordet, hörde jag en susning i salongen. Det är kanske något löjligt i mitt uttal, tänkte jag, men har jag nu börjat, så måste jag fortsätta. Efter fyra ord – ”Camerati italiani, camerati europei” – bröt en applådstorm lös. Sedan var det svårt att få tala en enda mening

till punkt. Folk reste sig, folk skrek. Efteråt sa tyskarna: "Hade du nämnt Mussolini, hade de rivit ner hela teatern i ren entusiasm."

På kongressen ska Per Engdahl möta flera personer han kommer att ha mångåriga och ibland väldigt vänskapliga, andra gånger mer komplicerade förbindelser med. Här möter han för första gången Karl-Heinz Priester, "anständigheten och hedern själv" som Engdahl senare ska skriva, trettioåttio år gammal och en av kongressens organisatörer, som vänt sig utanför Tysklands gränser nu när han kommit på kant med nästan alla han sökt samarbete med efter kriget. Ingen bestrider hans skicklighet och engagemang men först lämnade han och falangen han tillhörde Nationaldemokratische Partei eftersom de tyckte att ledningen var för konservativ, sedan uteslöts han ur partiet han bildat på grund av sin självsvåldiga ledarstil, nyss brakade förhandlingar samman under ytterligare försök till formationer ute på den yttersta högerkanten.

Karl-Heinz Priester hade varit presschef i Hitlerjugend, sedan chef för fritidsrörelsen Kraft durch Freude som skulle få den nya tyska människan att må bättre genom alltifrån fotvandringar till teaterbesök, segelturer och tennisturneringar till konserter i det fria. Under kriget har han tillhört flygvapnet som krigskorrespondent, till sist sambandsofficer inom Waffen-SS. Sedan fångades han in av amerikanerna.

Några månader efter kongressen i Rom ska han i ett brev till Per Engdahl beklaga sig över sin och familjens situation. Deras lägenhet förstördes under en bombräd mot slutet av kriget, hustrun och barnen sökte skydd i en källare, han själv skadades och låg på sjukhus, skadades igen, svårt, åtalades för att ha organiserat något slags motstånd mot den tyska kapitulationen, friades men fängslades ändå av amerikanerna och först 1948 var han en fri man: barskrapad och bostadslös med fru och tre barn, utstött ur den borgerliga demokratin. Det skriver Karl-Heinz Priester i Wiesbaden till sin nyfunna vän i Malmö. Glad är han över kontakten. Kampen går vidare.

Nu, på kongressen i Rom, störtar han ut ur rummet under diskussionerna om det program som en kommitté ska försöka få ihop för att presentera för kongressen, hämtas in av några kamrater. Per Engdahl har lagt fram det tiopunktsprogram han haft med sig – två sidor, inga krångligheter, knappast kontroversiellt – Karl-Heinz Priester ilsken över att ingenting riktar sig mot USA. Han avskyr USA och allt det

står för. Till sist ger han med sig. Hela kommittén kommer överens. Programmet läggs fram för kongressen och antas som sitt. En ny europeisk social rörelse håller på att ta form. Det är så man vill kalla sig. Nästa gång Malmö.

”Vi har gjort en svensk idé känd över världen”, ska Per Engdahl skriva i Vägen Framåt.

Borta ur programmet är nu, efter kriget, allt tal om rasen som vårt dyraste arv, blodet som grundval för tron, längtan och drömmarna. Rasen har ersatts av den västerländska kulturen som tillvarons fundament. Biologin får nu samsas med ekonomin, politiken och sociologin, den europeiska nyordningen heter nu det europeiska riket där nationerna tillförsäkras frihet och oberoende, ingen nation mer värd än andra, den europeiska förnyelsen också en inre förnyelse med kristendomen som den västerländska kulturens andliga grund.

Borta är nationalsocialismen och fascismen. Borta är juden. Demokratin går nu inte mot sin snara undergång, den nämns överhuvudtaget inte; tanke-, yttrande-, mötes- och föreningsfriheten, den personliga likheten inför lagen ska gälla i den samhällsvision som tecknas, ett samhälle där korporatism råder. Regeringschefen utses genom folkomröstning, folkrepresentationen i korporativa valkretsar.

Samarbete gör slut på klasskampen, utgör högsta principen i detta framtida rike där alla är överens. Försoning eftersträvas i den enda mening där det nyss utspelade världskriget berörs: ”en försoning mellan idealisterna på båda fronter i det senaste världskriget till gemensamt försvar mot kommunismen och gemensamt arbete för den europeiska föreningen”.

Snart kommer en inbjudan till en föreläsningsserie på tolv platser i Västtyskland.

Karl-Heinz Priester står för inbjudan. Per Engdahl tackar med glädje ja, filar redan på rubriken för föreläsningen, föreslår: ”Tyskland, Europa och framtiden – synpunkter från en svensk”, skriver i sitt tackbrev till Priester att han vill tala om Tyskland, den tyska skulden, om att Tyskland inte ensamt var skyldigt till kriget, om det framtida Europa där Tyskland måste behandlas som en jämlike. Oroad dock över visum, över att hans hustru kanske inte kommer att få ett visum. Kanske han ska dela upp resan i flera etapper, ankomst Hamburg och ta det därifrån. Kanske han ska boka resan

genom en spansk resebyrå. Han ber att få exakta datum, städerna han ska besöka. Han är så tacksam.

Tre dagar före jul måste han erkänna, lägga fram detta sitt lika genanta som eviga problem: tyvärr kommer han inte att ha några pengar när han anländer till Tyskland. Från Italien har varken Engdahl eller Priester hört något sedan kongressen, trots flera påstötningar.

Dagen före nyårsafton meddelar Karl-Heinz Priester att föreläsningsturnén tyvärr måste skjutas upp: ingenstans en lokal att hyra, inte ens ett rum. Han skriver: Jag har inga tillgångar alls.

Per Engdahl svarar att han inte får något visum till Tyskland. Han har stött på, inget svar. Han har inte hört något från Spanien. Italienarna har svarat. De krånglar, ger inga klara besked. Vill de eller vill de inte vara med? Oswald Mosley vill komma till kongressen i Malmö. Sir Oswald Mosley, överklasskillen som gått från den konservativa bänken över liberalerna till labour, fortsatt till fascismen bedrövad över partiets handfallenhet inför den stora depressionen, suttit fängslad under större delen av kriget och nu efter kriget bildat Union Movement som förordar vad han kallar en europeisk socialism. Per Engdahl vill hemskt gärna ha Mosley till kongressen. De har brevväxlat, utbytt böcker och tankar; Engdahl skrivit: "Efter att ha läst er bok, med dess utomordentliga och intelligenta observationer, är jag mycket intresserad av ett samtal med er om dessa vår tids viktiga problem, vars lösning kommer att bestämma ödet för vår del av världen." Med Frankrike är det bara trassel, flera små grupper som inte kan komma överens, framför allt denne René Binet som framhärdar i sin antisemitism och som Per Engdahl inte vill ha något som helst att göra med. Vad ska de göra med italienarna? Vem eller vilka ska de ha kontakt med i MSI? Allt detta nya de håller på att bygga kan inte stå och falla med Italien.

MSI, Movement Sociale Italiano, hade bildats en decemberdag 1946 på Arturo Michelinis kontor i Rom. Michelini var född samma år som Per Engdahl, bara en vecka äldre, hade slagits på Francos sida i Spanien och på Hitlers sida i Sovjetunionen, skadad och dekorerad. Nu var han en framgångsrik revisor med goda kontakter både med Vatikanen och Roms förmögnare kretsar. På hans kontor

denna dag satt även den några år yngre journalisten Giorgio Almirante, propagandachef i Mussolinis Salòrepublik och som snart skulle utses till MSI:s första generalsekreterare. Han var den radikalare av de två, antikapitalist och antidemokrat, antikommunist och antiamerikan, en eldfängd talare som några månader efter MSI:s bildande dömdes till ett års fängelse för att offentligt ha prisat de fascistiska idealen. När han sluppit ut valdes både han och Arturo Michelini in i parlamentet tillsammans med fem partikamrater efter att ha fått en halv miljon röster, 2,2 procent. Partifanan var en variant av den gamla fascistfanan: samma färger, spöknippet ersatt av en eldslåga. MSI, sa folk, kunde också uttydas *Mussolini Sei Immortale*.

Samma år som Romkongressen hade Almirante ersatts som generalsekreterare av Augusto de Marsanich som även han hade tjänat Salòrepubliken; en försiktigare general, äldre och smidigare, en skicklig parlamentariker med goda kontakter inom affärsvärlden, byråkratin och kyrkan. Med Per Engdahl kommer han bra överens, till och från; Engdahl övertygad om att de Marsanich representerar "italienarna", det vill säga huvudströmningen inom det MSI där konflikterna är legio; alla vill vara *Duce*. Italien är speciellt. Italien har inte haft något Nürnberg. Vilka skulle man döma? I länder som ockuperats av Nazityskland dömdes människor för samarbete med ockupanten, alltså fosterlandsförrädare, quislingar. Vem är fosterlandsförrädare i Italien? Italien hade styrts av fascister under mer än två decennier. Vatikanen hade stött regimen. Det fanns inga andra partier än det fascistiska, oberoende instanser var det inte tal om, korporationerna var en del av diktaturen. En journalist måste registrera sig som fascist för att få jobb, medlemskap i fascistpartiet var obligatoriskt för statstjänstemän. Totalitär är från begynnelsen ett italienskt ord. När Benito Mussolini till sist störtades, störtades han av andra fascister. I den nya regeringen var majoriteten gamla fascister, om än inte längre klädda i svart.

Ferruccio Parri, före detta partisan och premiärminister i sex månader efter kriget, sa att trots befrielsen hade Italien inte förändrats i grunden, "det var fortfarande, till stora delar, samma fascistiska land som under de senaste tjugo åren".

Långsamt återvände de gamla fascisterna till forna ämbeten. Officerare, poliser, domare och byråkrater återinträdde i tjänst, advokater återvände till domstolarna, journalister till redaktionerna, politiker och präster till sina församlingar. Politiska

fångar frigavs. Vatikanen höll tyst om sitt stöd till Mussolini: inga utredningar eller domar, inga avskedanden; inget förlåt. Påven Pius XII, som efterträtt Pius XI när denne dog 1939, fick sitta kvar fram till sin död 1958. Hans roll inom smuglingen av nazister till Sydamerika granskades inte. Italien fortsatte att vara en stark stat i teorin, svag i praktiken: ingenstans stiftades så många lagar, respekterades lagen så lite. Italien var en slagen nation, fattig och förödmjukad. Vittorio De Sicas film *Cykeltjuven* från 1948 tar med oss hit, till fattigdomen och förtvivlan där en cykel är lika med levebrödet, mindre än tjugo år efter att Vecko-Journalen siat om det romerska rikets återkomst, prisat Mussolinis geni.

I den miljö kunde MSI manövrera i de sprickor som uppstod, smita förbi lagarna som stiftas mot fascistiska organisationer och uttryck. MSI, skriver Andrea Mammone i sin bok om nyfascismen i Frankrike och Italien, *Transnational neofascism in France and Italy*, tvingades aldrig att kritiskt värdera de gamla idealen, i stället hyllade man de gamla idealen. Aktivister var man fortfarande, samtidigt parlamentariker: *manganello e doppio petto* (påken och den dubbelknäppta kostymen). Partiet ansåg sig tala för dem som överlevt fängelsestraffen och dem som återvänt från kriget, de antikommunistiska arbetarna, de politiska flyktingarna. Man ansåg sig tala med fäderneslandets sanna röst. Hjälp hade de av kommunistpartiets starka comeback: en tredjedel av rösterna i parlamentsvalet 1948, 187 mandat, den salongsfärdige och skicklige partiledaren Palmiro Togliatti bekände sig visserligen till demokratin, stod bakom amnestin för politiska fångar, men han hade suttit i Moskva under kriget, han kunde avsättas när som helst, Italien närma sig Sovjetunionen som stod starkare än någonsin, förfogade över den största militära styrka Europa någonsin sett. MSI:s utpräglade antikommunism fick både den italienska statsapparaten och utländska underrättelsetjänster att hålla god min.

MSI är definitivt det starkaste nyfascistiska partiet i Europa, det enda med politiskt inflytande. Man lät Per Engdahl tala först på kongressen i Rom, anslöt sig till det program han lade fram och förslaget att hålla nästa kongress i Malmö, men hur hålla kontakt med dem när de inte svarar på brev, inte skickar material trots löften om det, och när de till sist svarar ber de inte om ursäkt. Vill de eller vill de inte komma till Malmö? Per Engdahl skriver till nye vännen Priester: Är tyskarna det enda folket i Europa som är kompetent? Från er får man svar och med er kan man tala.

Så vaknar italienarna. Självfallet ska de komma till Malmö. Giorgio Almirante har skrivit, andra har skrivit: Det är bara att sätta igång. Vi kommer. Per Engdahl måste svara att på grund av den långa tystnaden, osäkerheten den skapat, har de tvingats skjuta på kongressen från mars till maj månads mitt. 11-15 maj 1951 ska andra Europakongressen genomföras. Välkomna!

Genom brevväxlingen mellan Per Engdahl och Karl-Heinz Priester går det att någotsånär följa förberedelserna för kongressen i Malmö. Andra brev finns också bevarade, inte lika många.

Engdahl skriver till sin bekant konsul Finn Støren i Buenos Aires och berättar om arbetet med denna europeiska sociala rörelse, beskriver läget som "mycket invecklat" och hoppas på en stödjepunkt även i Argentina. Han drömmer i brev till vännen Ernst Berg i Köpenhamn om en framtida samverkan mellan Tyskland och Förenta Staterna, ett Tyskland och Förenta Staterna som anammat Europarörelsens idéer; ondgör sig över detta "eviga rotande i det förflutna", oviljan att sätta framtiden i förgrunden. Han brevväxlar med Arne Bergsvik i Norge som varit direktör för en konstsilkefabrik och kommunpolitiker i Notodden, Nasjonal Samlings lokale ordförande, dömd efter kriget till fyra års fängelse men frigiven efter något år på grund av invaliditet, nyligen dömd ännu en gång, nu till sextio dagars fängelse, för att ha spritt felaktiga uppgifter om bland annat *landssviksaken*. En skrift har han också gett ut: *Vi er ikke forbrytere*. Han anser sig orättvist behandlad, har blivit av med sitt företag och han rasar i breven till Per Engdahl över domarna mot dem som dömts som landsförrädare, kvider över sakernas gång i denna "den fria världen", som han skriver, där tidningarna är fyllda av judeinspirerade artiklar och en människa döms för att ha talat nedsättande om judarna.

Arne Bergsvik beundrar Per Engdahl, skriver i Vägen Framåt, anonymt, övertygad om att om bara Engdahl fick tala fritt i radio och televisionen skulle svenskarna förstå. Per Engdahl avslutar ett av sina brev: "Det är riktigt Bergsviksväder, d.v.s. en pessimistisk mulen höststämning." Arne Bergsvik hoppas kunna komma till Malmö. Ett annat, tidigare brev avslutas:

P.S. Om Ni hörde sorlet i rummen runtomkring, skulle Ni märka, att här är liv i luckan! D.S.

Det är mindre än tre veckor till kongressen. Det är som vanligt: fransmännen bråkar med varandra, danskarna bråkar med varandra, "en riktig trasselsudd", tyskarna och svenskarna överens. Från Spanien icke ett ord. Italienarna? Italienarna kommer, oklart vilka. "Det internationella samarbetet ha nu kommit in i den fas, när alla inre slitningar inom de nationella grupperna dyka upp", skriver Per Engdahl till en dansk kamrat. Det gäller att få fram en samling av de allra bästa.

Tyskarna har anmält sexton man. Engdahl har haft "ett långt samtal" med statsminister Erlander som lovat snabbbehandling av alla visumfrågor. Från Frankrike kommer fjorton personer. Nio emigrantryssar på väg. Antikommunismen växer. Tidningar från hela Europa ringer och vill ha intervjuer. "Uruselt med kovan som vanligt."

Han skriver till Karl-Heinz Priester för att få veta mer om den tyska delegationen: myndigheterna måste veta mer om varje person för att kunna utfärda visum. Han har dessutom en idé. Han har fått en oväntad kontakt. Egentligen är han eld och lågor. Pressen kommer att skriva om kongressen i Malmö, man kommer att attackera kongressen, kalla den nazistisk och så vidare. Men vad skulle den demokratiska pressen kunna skriva om en amerikan inbjuds till Malmö som gäst? Regeringen kan heller ingenting säga, så beroende den är av USA.

Per Engdahl har fått en kontakt på hög nivå, redan före resan till Rom. Riktigt hur det gått till är oklart, men hans brev "föll ner som en bomb på vårt skrivbord i Malmö". Personen i fråga, Edward T. Dickinson, har arbetat för Marshallhjälpen, därefter i Pentagon. Han tillhör möjligtvis president Trumans inre krets. Han är uppenbarligen nyfiken på Europarörelsen. Per Engdahl har skickat honom tiopunktsprogrammet, skickat honom en av sina böcker, berättat om den antikommunistiska front som formeras i Europa. "Han skriver lika vänligt som förut", skriver Per Engdahl till Ernst Berg, "vadan förbindelserna kan vidmakthållas, trots att jag nu lagt alla kort på bordet och berättat i detalj om Rom." Dickinson har gett sitt tillstånd att trycka en redan publicerad artikel i Vägen Framåt. Han bjuds in till kongressen i Malmö. Han tackar för inbjudan, han måste tyvärr tacka nej.

Sir Oswald Mosley kommer inte heller. Han hör av sig till Per Engdahl, hoppas att de kan mötas en annan gång, bifogar ett brev han skrivit till Karl-Heinz Priester och

bryter med honom, hävdar att Priester baktalat honom: "De tvista inbördes, tills Europa inte längre finns", skriver Engdahl till Bergsvik.

Nu är djävulen lös, skriver han till Priester tio dagar före kongressen.

Utlänningskommissionen nekar tyskarna visum. Erlander kan ingenting göra, påstår han. Hur som helst, skriver han, det här är vad vi måste räkna med. De kommer alltid att vara mot oss om vi inte möter dem med kraft. Vi är de enda som hållit ihop.

Vi har ett ansvar nu när de hårdaste slagen riktas mot oss. Mötet i Malmö kommer att bli av. De får inte bestämma. En bred europeisk rörelse måste bestämma, inte några få individer. Tyskland, Sverige och Italien måste ta ledningen. "Det är agnarnas tid, då vetet skall brännas", som han skriver i en dikt vid den här tiden.

"Nu gäller det, vem som står rak. / Nu gäller det, vem som icke sviker."

Ur **Anders Sundelin**. *Fascisten* (2026)